

Nauczyciel współcześnie kreatywny

<https://doi.org/10.18778/8088-169-3.06>

Edukacja i wykształcenie społeczeństwa to jeden z głównych czynników decydujących o awansie cywilizacji oraz możliwościach rozwojowych poszczególnych państw. Oba czynniki zależą w dużym stopniu od nauczycieli. Przemiany występujące w polskiej oświacie przenoszą się na wiele obszarów związanych z edukacją i wychowaniem. W polskiej szkole jest wiele niedoskonałości, które są dla nauczycieli bodźcem do podejmowania twórczych działań i aktywności. Duży sens pedagogiczno-społeczny ma więc twórcza aktywność nauczycieli, ich niekonwencjonalność oraz rozwijanie twórczych postaw. We współczesnej szkole, w której nauczyciele stanowią ponad sześćset pięćdziesiąt tysięcy, ważne jest, aby byli oni postrzegani jako jednostki cieszące się uznaniem społecznym. Dążenie do tego, aby nawet najdoskonalsza metoda ich pracy nie stała się utartym schematem, ich działalność pedagogiczną powinna cechować kreatywność, która „będąc dla niektórych synonimem twórczości, odnosi się do tych samych cech człowieka, zdolnego do generowania rzeczy mających określoną, pozytywną wartość”¹.

Obecnie coraz częściej akcentuje się pojęcia „kreatywny nauczyciel” czy „kreatywny uczeń”. Czym naprawdę jest więc kreatywność? W jaki sposób można ją wpisać w dzisiejszą rzeczywistość edukacyjną? Jakich nauczycieli można określić mianem tego pojęcia?

Zakładając, że przeciętny polski nauczyciel ma czterdzieści dwa lata, jest najczęściej kobietą (w Polsce 75% nauczycieli stanowią według danych Systemu Informacji Oświatowej kobiety, szczególnie jest to widoczne w edukacji wczesnoszkolnej, gdzie jedynie co setny nauczyciel to mężczyzna)², cechy jego osobowości są dla ucznia znaczące.

Pojęciem kreatywności zajmuje się obecnie wielu badaczy, pedagogów, psychologów i nauczycieli. Większość z nich definiuje to pojęcie jako swego rodzaju specyfikę osobowości.

1 K.J. Szmidt, *Pedagogika twórczości*, GWP, Gdańsk 2007, s. 53.

2 IBE, *Polski nauczyciel w świetle badań IBE*, „Przegląd Oświatowy” 2014, nr 18, s. 7.

Joy Poul Guilford określił ją mianem „ogółu uzdolnień oraz innych cech sprzyjających twórczemu myśleniu”³.

Krzysztof J. Szmidt mówi, że „kreatywność jest zdolnością człowieka do w miarę częstego generowania nowych i wartościowych wytworów (rzeczy, idei, metod, działań)”⁴. Podkreśla także bliskość pojęcia kreatywności do postawy twórczej jako trwałej dyspozycji życiowej przejawiającej się w różnorodnych zachowaniach innowatora⁵.

Edward Nęcka, mówiąc o kreatywności, uważa, że „przejawia się ona zwykle w jakiejś formie obserwowalnego zachowania, polegającego na produkcji nowych i wartościowych wytworów, przy czym niekiedy wytworem może być samo zachowanie”⁶.

Kreatywność jest więc czymś oryginalnym, a jednocześnie nie do końca możliwym do przewidzenia. Jej cechy posiada każdy człowiek, szczególnie powinien posiadać je więc nauczyciel. Ważne jest, aby dostrzegając nowatorskie rozwiązanie jakiegoś problemu, dążyć do jego realizacji i przekonać innych, w relacji szkolnej dzieci, uczniów, do jego słuszności.

Natalia Wiszniakowa szeroko odnosi się do tego pojęcia. Według niej „przejawem kreatywności jest zarówno bogactwo osobistej wiedzy człowieka oraz posiadanie przez niego społecznie utrwalonych stereotypów zachowania..., gotowością do burzenia lub zmieniania zastałych układów i mechanizmów społecznego postępowania w celu stworzenia czegoś nowego, oryginalnego, nieoczekiwanego”⁷.

Trudno jest więc nie zgodzić się z tym, że edukacja i wychowanie powinny zmierzać w kierunku kreatywności. W dzisiejszej szkole nie wystarcza już przekazywać uczniom wiedzę czy uczyć rozwiązywania testów. Istotne staje się podejmowanie działań, które wychodzą naprzeciw potrzebom uczniów. Odnosi się do tego Rozporządzenie o Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej z dnia 30 kwietnia 2013 r., którego autorzy zadbali o indywidualne traktowanie uczniów zarówno słabszych, z opiniami, jak i szczególnie uzdolnionych⁸.

Kreatywność nauczycieli przejawia się również w stosowaniu nowatorskich metod i form pracy, wykorzystywaniu ciekawych pomocy, wyrażaniu zgody na swobodę działania uczniów oraz dokonywanie własnych wyborów. Szkoła musi więc stwarzać uczniom warunki do wszechstronnego rozwoju oraz twórczego działania i myślenia. Należy przyjąć do wiadomości, że nauczyciele są kreatorami procesu lekcyjnego i mogą oni bardziej wpłynąć na rozwój uczniów swoją postawą niż teorią, którą prze-

3 J.P. Guilford, *Some theoretical viewson creativity*, New York 1967, [w:] *Akmeologia kreatywna*, N. Wiszniakowa (red.), Łódź 2003, s. 44.

4 K.J. Szmidt, *Pedagogika...*, s.123.

5 Tamże, s. 123.

6 E. Nęcka, *Psychologia twórczości*, GWP, Gdańsk 2000, s. 19.

7 N. Wiszniakowa, *Akmeologia kreatywna*, IPT, Łódź 2003, s. 48.

8 Dz. Urz. Min. Ed. Nar. Z 2013 r. poz. 532.

kazują. Zwraca się uwagę na to, iż twórczość nauczycieli, ich działanie przejawiać się powinno w nauczycielskiej postawie innowacyjnej, w poznaniu wychowanków oraz stosowaniu takich środków oddziaływań wychowawczych, które pozwolą na osiągnięcie pożądaných wyników w modyfikowaniu własnych sposobów działania⁹.

Zakładając, że nauczyciel, by działać efektywnie, powinien działać twórczo, należałoby poznać cechy, które posiada osoba kreatywna. Podając za Edwardem Nęcą:

1. Ludzie twórczy, to ludzie dociekliwi, mający potrzebę nowości, zmiany, różnorodności.
2. Twórczego człowieka cechuje otwartość. Przyjmuje on do wiadomości informacje niepewne, sprzeczne ze sobą lub pochodzące z niepewnego źródła.
3. Twórczy człowiek, to osoba niezależna. Człowiek taki nie znosi ograniczeń, zwłaszcza w pracy.
4. Ludzie twórczy są odważni. Podejmują ryzyko intelektualne, lubią dyskutować, zgadywać, wychodzą poza utrwalone schematy, rozważają sytuacje hipotetyczne.
5. Twórczy ludzie mają szerokie i ciekawe zainteresowania.
6. Cechuje ich pozytywny stosunek do samego siebie, wysokie poczucie własnej wartości.
7. Osoby twórcze mają wysokie wyobrażenie o znaczeniu swojej pracy¹⁰.

Kreatywny nauczyciel nie tylko wyróżnia się innowacyjnością i prorozwojową skutecznością działania. Musi on potrafić tworzyć i przekształcać elementy własnego warsztatu pracy w taki sposób, aby wartościować potrzebę zmian. W czasach dominacji pedagogiki adaptacyjnej nauczyciel przygotowywał uczniów do funkcjonowania w rzeczywistości, przekazywał im określony zasób wiedzy i umiejętności. Dziś, współcześnie rola nauczyciela uległa zmianie. Jego zadaniem staje się przygotowanie dzieci do zmieniającej się nieustannie rzeczywistości. Specyfika czasów, w których nic nie jest do końca pewne, a wiedza powstaje i zmienia się na różnych płaszczyznach, zmusza nauczycieli do refleksji nad aktywnością zawodową.

Mimo iż innowacyjna praca nauczycieli występowała zawsze, po rozpoczęciu okresu transformacji w Polsce ruch ten przybrał na sile i nadal trwa. „Nauczycieli cechuje twórcza postawa wobec życia i zawodu. Jest ona nieodzowna nie dla ich osobistego rozwoju, lecz i dla wychowanków, dla których stanowią oni wzór do naśladowania, wskazując im drogi i metody aktywnej twórczej postawy, wpływające stąd profity dla ich dalszej edukacji i pomyślności w życiu”¹¹.

9 J. Rutkowiak, *Czynniki twórczości zawodowej młodych nauczycieli*, „Studia Pedagogiczne” 1976, t. 37, s.14.

10 M. Olczak, *Trening twórczości – współczesna i efektywna forma wychowania przez sztukę*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2009, s. 308.

11 J. Kuźma, *Nauczyciele przyszłej szkoły*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2001, s. 75.

Analizując kreatywność nauczyciela, należy zauważyć, że jest to kategoria wielowymiarowa. Podkreślić należy, iż własna kreatywność nauczyciela daje mu szansę na tworzenie i przekształcanie warsztatu pracy. Pozwala mu na stymulowanie twórczych postaw edukacyjnych i wychowawczych uczniów¹². Wykraczanie poza niestandardowe schematy staje się drogowskazem, w kierunku którego nauczyciel zmierza. Rolą współcześnie kreatywnego pedagoga staje się wychowywanie pokolenia ludzi kreatywnych i wrażliwych o wysokim poczuciu podmiotowości. Trudno nie zgodzić się z Czesławem Barańskim, który pisał, iż wobec dynamicznego rozwoju wszystkich sfer współczesnego życia istnieje potrzeba, by innowacyjna działalność stała się zjawiskiem trwałym w życiu każdej szkoły, a powszechny, permanentny i dobrze zorganizowany ruch innowacyjny, którym niewątpliwie jest kreatywność, jest dziś niezbędnym czynnikiem postępu pedagogicznego¹³.

We współczesnym świecie mówi się o tym, że kreatywność jest cenniejsza niż ocena. Wychodząc naprzeciw temu wartościowemu procesowi, pojawiła się nowa filozofia, której twórcy określili ją mianem „Slow”. Dotyczy ona wykonywania czynności w odpowiednim, dostosowanym do własnych możliwości tempie. W wielu krajach zaczęły powstawać szkoły slow, które dużą wagę przywiązują do potrzeb dzieci i ich indywidualizmu, co powoduje, że nauczyciele pracują na zasobach dziecka, zamiast się z nimi zmagać¹⁴. Zdaniem autorów slow dzieci, które są zbyt zajęte i przeładowane obowiązkami, mogą tracić na kreatywności. Nie mają przestrzeni i czasu na eksplorowanie świata na własnych dziecięcych zasadach. Rolą kreatywnej postawy nauczyciela slow jest inspirowanie dziecka do nauki i myślenia wykraczającego poza ramy programu nauczania. Nauczyciele uwalniają więc dziecięcą ciekawość i zdolność do nauki przez szanowanie indywidualnego tempa pracy uczniów. Ważne jest zachęcanie ucznia do bycia ambitnym, dawania z siebie jak najwięcej i wykorzystywania swojego potencjału. Nauczyciel musi stwarzać dzieciom wyzwania¹⁵.

Rozwijanie kreatywności jako stałej cechy nauczycieli pojawia się również w koncepcjach edukacji do twórczości i w jej ramach. Nauczyciele stają się wówczas bardziej twórczy i w sposób bardziej efektywny wpływają na poziom kreatywności swoich uczniów¹⁶. Stymulując więc twórcze postawy nauczycieli, dbamy o ich wła-

12 Z. Bartkowicz, M. Kowaluk, M. Samjło (red.), *Nauczyciel kompetentny. Teraźniejszość i przyszłość*, UMCS, Lublin 2007, s. 69–70.

13 Cz. Barański, *Uwarunkowania działalności innowacyjnej*, WSiP, Warszawa 1986, s. 115.

14 K. Oleksa, *Szkoła wolna od presji: kreatywność cenniejsza niż oceny*, „Życie Szkoły” 2015, nr 3, s. 4.

15 Tamże, s. 3–4.

16 B. Dyrda, *Założenia i ewaluacja zajęć. „Kreatywność w pracy nauczyciela i wychowawcy – techniki twórczego rozwiązywania problemów*, [w:] *Trening twórczości w szkole wyższej*, K.J. Szmidt (red.), WSH w Łodzi, Łódź 2005, s. 114.

ściwe oddziaływanie na uczniów. Trening twórczości ma za zadanie wpłynąć na podwyższenie twórczego potencjału jego uczestników i dotyczy nabywania wprawy w praktycznym ćwiczeniu umiejętności w twórczym działaniu i rozwiązywaniu problemów¹⁷. Zachowania twórcze odnoszą się także do relacyjności w obrębie pojęcia kreatywność – twórczość – innowacyjność. Można ją więc rozumieć jako styl psychologicznego funkcjonowania charakteryzującego się określonymi właściwościami procesów psychicznych, m.in. otwartością i ciekawością poznawczą, tolerancją na wieloznaczność, motywacją wewnętrzną, względnie trwałą zdolnością jednostki do tworzenia nowych idei i rozwiązań¹⁸.

Nasuwa się więc pytanie: Czy nauczyciele wiedzą czym jest kreatywność w pracy z uczniem? Czy nauczyciele pracują kreatywnie? W jaki sposób nauczyciele doskonalą swój kreatywny warsztat pracy? Pytania te zainspirowały do przeprowadzenia badań.

Zarys badań

Badania nad kreatywnością nauczycieli zostały przeprowadzone wśród 90 nauczycieli miejskiej szkoły podstawowej o zróżnicowanym stażu pracy i stopniu awansu zawodowego.

Pierwsza poruszana kwestia dotyczyła postawy kreatywnego nauczyciela w procesie wychowania. Wszyscy badani nauczyciele uważają się za osoby kreatywne. Cechuje ich postawa twórcza, otwartość na nowe programy edukacyjne i wychowawcze. Zdaniem 85% nauczycieli kreatywność ułatwia zdobywanie nowych doświadczeń, pozwala uczniom rozwijać się, odkrywać w pełni otaczającą ich rzeczywistość, postępować nieszablonowo. Tylko 15% nauczycieli nie uzasadniło swojej wypowiedzi. Nauczyciele podkreślają także istotę kreatywności w pracy. Uznają ją za znaczącą cechę w nauczaniu i wychowaniu. Podkreślają, że kreatywność czyni ich pracę ciekawą, pozbawioną monotonii. Daje także świeże spojrzenie na proces kształcenia uczniów. Kreatywny nauczyciel zachęca uczniów do aktywności przez wzbudzanie ich ciekawości.

Kolejny poruszany problem dotyczył sposobów oddziaływania nauczyciela kreatywnego na ucznia. 70% badanych uznało, iż nauczyciele kreatywni motywują uczniów do działania, wdrażają w życie ciekawe i nieszablonowe pomysły, aktywizują dzieci do twórczego myślenia. 25% badanych uznało, że motywują dzieci do twórczego działania, jednak nie zawsze ma to odniesienie w aktywności uczniów. Pozostała część badanych (5%) uznała, że twórcze działanie nauczycieli sprowadza

17 Tamże.

18 B. Andrzejewska, *Twórczość jako cel i metoda kształcenia*, [w:] *Trening twórczości w szkole wyższej*, K.J. Szmidt (red.), WSHE w Łodzi, Łódź 2005, s. 29.

się głównie do motywowania uczniów. Wszyscy badani byli zgodni, że kreatywny nauczyciel ma dobry wpływ na przyszłość ucznia, gdyż kształtuje on cechy młodego człowieka i ukazuje właściwą drogę w życiu. Analizując rolę nauczyciela kreatywnego w procesie wychowania, działania nauczyciela zmierzają najczęściej w kierunku motywowania do aktywności, nauki twórczego myślenia i działania, nauki samodzielności w rozwiązywaniu problemów.

Ostatnia poruszona w badaniach kwestia dotyczyła doskonalenia nauczyciela w kierunku kreatywności. Badani nauczyciele w 100% stwierdzili, że kreatywność to cecha, którą należy doskonalić. 80% badanych uczestniczyło w kursach doskonalących, czytało literaturę na ten temat, pracowało w szkolnych komisjach przedmiotowych. Pozostała część nauczycieli (20%) wie, na czym polega praca kreatywnego nauczyciela głównie z literatury przedmiotu.

Wyniki przeprowadzonych badań skłaniają do stwierdzenia, że nauczyciele znają proces kreatywności i starają się pracować kreatywnie. Ich zdaniem nauczyciel kreatywny ma większą szansę na efektywną pracę z uczniem oraz zachęcanie go do działania. Stworzona przez nich sylwetka nauczyciela kreatywnego wskazuje na takie cechy, jak otwartość, pomysłowość, wyobraźnia, odwaga w stosowaniu innowacyjnych metod pracy.

Kreatywność stała się więc nieodzownym atrybutem współczesnego człowieka. Niezwykle trudnym i odpowiedzialnym zadaniem jest więc praca nauczyciela na rzecz rozwijania kreatywności wśród dzieci. Kreatywny nauczyciel stał się animatorem rozwoju intelektualnego i osobowego ucznia, co wymaga od niego ciągłego doskonalenia i poszukiwania niebanalnych rozwiązań.

W rozwoju kreatywności ważne jest stymulowanie osobowości i elastyczności nauczyciela, co chroni go przed metodyczną rutyną i pozwala w praktyce stwarzać sytuacje, w których twórczy nauczyciel i twórczy uczeń, spotykają się nawzajem¹⁹. Czynnikiem określającym nauczyciela kreatywnego jest jego innowacyjny styl pracy, który wyzwala kreatywność dziecięcą. Nauczyciel kreatywny ma więc inspirować ucznia do wyrażania samego siebie i pomóc mu przezwyciężać trudności. Pedagog wewnętrznie umotywowany do kreatywnego działania jest dla dziecka źródłem motywacji oraz wzorów działań²⁰.

Bibliografia

Adamek I., Bałachowicz J. (red.), *Kompetencje kreatywne nauczyciela wczesnej edukacji dziecka*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013.

19 I. Adamek, J. Bałachowicz (red.), *Kompetencje kreatywne nauczyciela wczesnej edukacji dziecka*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013, s. 11.

20 Tamże, s. 252.

- Andrzejewska B., *Twórczość jako cel i metoda kształcenia*, [w:] *Trening twórczości w szkole wyższej*, K.J. Szmidt (red.), WSHE w Łodzi, Łódź 2005.
- Barański Cz., *Uwarunkowania działalności innowacyjnej*, Warszawa 1986.
- Bartkowicz Z., Kowaluk M., Samjło M. (red.), *Nauczyciel kompetentny. Teraźniejszość i przyszłość*, UMCS, Lublin 2007.
- Dyrda B., *Założenia i ewaluacja zajęć. Kreatywność w pracy nauczyciela i wychowawcy – techniki twórczego rozwiązywania problemów*, [w:] *Trening twórczości w szkole wyższej*, K.J. Szmidt (red.), WSHE w Łodzi, Łódź 2005.
- Guilford J.P., *Some theoretical viewson creativity*, New York 1967, [w:] *Akmeologia kreatywna*, N. Wiszniakowa (red.), Łódź 2003.
- IBE, *Polski nauczyciel w świetle badań IBE*, „Przegląd Oświatowy” 2014, nr 18.
- Kuźma J., *Nauczyciele przyszłej szkoły*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2001.
- Nęcka E., *Psychologia twórczości*, GWP, Gdańsk 2000.
- Olczak M., *Trening twórczości – współczesna i efektywna forma wychowania przez sztukę*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2009.
- Oleksa K., *Szkoła wolna od presji: kreatywność cenniejsza niż oceny*, „Życie Szkoły” 2015, nr 3.
- Rutkowiak J., *Czynniki twórczości zawodowej młodych nauczycieli*, „Studia Pedagogiczne” 1976, t. 37.
- Szmidt K.J., *Pedagogika twórczości*, GWP, Gdańsk 2007.
- Wiszniakowa N., *Akmeologia kreatywna*, IPT, Łódź 2003.

A modern creative teacher

(Summary)

Modern reality, in which we exist, is based on many innovative models. They can be observed in school environment in particular. In a Polish school a person who points changes and innovations in the right direction is a teacher. His/her aiming for originality and freedom to act translates into creative activity. The sign of this creativity are such features as: higher than average spontaneity and expressiveness, courage, sense of humour, activity and determination in achieving set goals.

The school ceases to be the place in which creativity is limited only to talented individuals. Teachers working there are obliged to support abilities to create new and valuable products, as well as innovative and creative actions of all students.

Who is a modern creative teacher then? The literature presents him/her as a person desiring changes and diversity at the same time. A creative teacher is a creative man, taking intellectual risk and looking outwards. When looking for a teacher who would cope with modern expectations, not only a person who teaches but a man of dialogue and innovation, we look for a master of teaching and education, which is a creative teacher. We look for a pedagogue who inspires to learn and think over the schedule, fights for a student and his/her originality.

Keywords: teacher, creativity.
